

การปฏิรูปโปรเตสแตนต์:
อำนาจการตีความทางศาสนากับการเปลี่ยนผ่านสู่โลกสมัยใหม่*
THE PROTESTANT REFORMATION:
RELIGIOUS INTERPRETIVE AUTHORITY AND THE TRANSITION TO MODERNITY

สุรดา กาลวิบูลย์

Surada Ganwiboon

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี สุราษฎร์ธานี ประเทศไทย

Faculty of Humanities and Social Sciences, Suratthani Rajabhat University, Suratthani, Thailand

Corresponding author E-mail: surada.gan@sru.ac.th

Tel: 089-451-9619

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มุ่งวิเคราะห์การปฏิรูปโปรเตสแตนต์ผ่านมิติอำนาจการอธิบายคำสอนและกำหนดความเชื่อ ซึ่งแต่เดิมเป็นของศาสนจักร ผู้เขียนตั้งคำถามว่าอำนาจนี้เปลี่ยนไปอย่างไร และเกี่ยวข้องกับการเข้าสู่โลกสมัยใหม่ของยุโรปอย่างไร การศึกษาใช้เอกสารทางประวัติศาสตร์และงานวิชาการ วิเคราะห์การเคลื่อนไหวของมาร์ติน ลูเธอร์ ผ่านคำถามว่าใครมีสิทธิกำหนดความหมายของบาป การกลับใจ การอภัยบาป และความรอด ผลการศึกษาพบว่า ข้อโต้แย้งของลูเธอร์เริ่มจากการจำหน่ายใบไถ่บาป ก่อนขยายไปสู่การตั้งคำถามต่ออำนาจผูกขาดการตีความพระคัมภีร์ของศาสนจักรโรมันคาทอลิก ฝ่ายโปรเตสแตนต์ถือพระคัมภีร์เป็นหลักสูงสุดในการตรวจสอบคำสอน แต่ผู้อธิบายหลักนี้คือนักเทววิทยาและคริสตจักรโปรเตสแตนต์ ส่วนผู้รับรองว่าคำอธิบายใดมีผลบังคับคือรัฐดินแดน ความเปลี่ยนแปลงนี้สัมพันธ์กับยุโรปสมัยใหม่ตอนต้นสามด้าน ได้แก่ รัฐดินแดนมีบทบาทมากขึ้นในการกำหนดศาสนาและจัดระเบียบสังคม การแปลพระคัมภีร์เป็นภาษาท้องถิ่นรวมถึงแทนพิมพ์ช่วยส่งเสริมการอ่าน และการตรวจสอบตัวบท อีกทั้งการเกิดคริสตจักรหลายกลุ่มทำให้เกิดความหลากหลาย และนำไปสู่ความขัดแย้งและสงครามศาสนา แต่ในระยะยาวได้ผลักดันให้เกิดการแสวงหากรอบการอยู่ร่วมกัน การปฏิรูปโปรเตสแตนต์จึงเป็นเงื่อนไขหนึ่งที่ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างศาสนา รัฐ ความรู้ และผู้ศรัทธาเปลี่ยนแปลงไป พร้อมกับการเข้าสู่โลกสมัยใหม่ตอนต้นของยุโรป การปฏิรูปจึงไม่ได้ทำให้อำนาจทางศาสนาหมดไป อำนาจบางส่วนถ่ายไปยังคริสตจักรโปรเตสแตนต์ บางส่วนไปอยู่กับรัฐดินแดน ผู้เขียนเสนอให้ศึกษาเปรียบเทียบกับพุทธศาสนาในสังคมไทย และศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างเทคโนโลยีการสื่อสารกับอำนาจการตีความ เทียบกรณีแทนพิมพ์กับสื่อสังคมออนไลน์

คำสำคัญ: การปฏิรูปโปรเตสแตนต์, มาร์ติน ลูเธอร์, อำนาจการตีความ, ศาสนาและรัฐ, โลกสมัยใหม่

Abstract

This academic article analyses the Protestant Reformation through the dimension of authority over the exposition of doctrine and the definition of belief, which had formerly belonged to the Church. The author asks how that authority changed, and how the change bears on Europe's entry into the modern world. Drawing on historical documents and relevant

scholarship, the study analyses the movement led by Martin Luther through the question of who holds the right to determine the meaning of sin, repentance, absolution, and salvation. It finds that Luther's objection began with the sale of indulgences and then widened into a challenge to the Roman Catholic Church's monopoly over the interpretation of Scripture. Protestants held Scripture to be the supreme standard against which teaching must be tested, yet those who expounded that standard were the theologians and the Protestant churches, while the party that determined which exposition would hold force was the territorial state. This shift relates to three features of early modern Europe: territorial rulers took a greater role in determining religion and ordering society; vernacular translation of the Bible together with the printing press broadened reading and textual scrutiny; and the emergence of multiple churches produced religious diversity. Although this diversity gave rise to conflict and religious war, in the longer term it pressed European society to seek a framework for living together. The Protestant Reformation was therefore one of the conditions under which the relationship between religion, the state, knowledge, and the believer was transformed, alongside Europe's entry into the early modern world. The Reformation did not bring religious authority to an end. Part of that authority passed to the Protestant churches, and part became bound up with the territorial state. The author proposes a comparative study of Buddhism in Thai society, and a study of communication technology and interpretive authority, comparing the printing press with social media.

Keywords: Protestant Reformation, Martin Luther, Interpretive Authority, Religion and State, Modernity

บทนำ

ก่อนหน้าการปฏิรูปโปรเตสแตนต์ ศาสนจักรโรมันคาทอลิกดำรงสถานะเป็นสถาบันหลักที่ทรงอิทธิพลในการผูกขาดและกำกับระเบียบชีวิตทางศาสนาของคริสตชนในยุโรปตะวันตก อำนาจของศาสนจักรดำเนินผ่านโครงสร้างหลายระดับ และครอบคลุมทั้งการประกอบพิธีกรรม การถ่ายทอดคำสอน และการกำหนดกรอบที่คริสตชนใช้เข้าใจตนเอง พระเจ้า และความรอด ศาสนจักรจึงมีบทบาทในการอธิบายเรื่องบาป การกลับใจ การอภัยบาป ความตาย และไฟชำระ รวมถึงการวางระเบียบชีวิตทางศาสนาและความสัมพันธ์ระหว่างศาสนากับสังคม กรณีการจำหน่ายใบไถ่บาปทำให้อำนาจดังกล่าวปรากฏชัด เพราะเชื่อมคำสอนเรื่องบาปและโทษในไฟชำระเข้ากับอำนาจของสถาบัน แนวปฏิบัติทางศาสนา และผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจของศาสนจักร ลูเธอร์ตั้งข้อโต้แย้งต่อความเชื่อมโยงระหว่างคำสอน อำนาจของสถาบัน และผลประโยชน์ดังกล่าว พร้อมทั้งคำถามว่า ศาสนจักรมีสิทธิเพียงใดในการกำหนดความหมายของการกลับใจ การอภัยบาป และความรอด ข้อโต้แย้งที่ปรากฏในข้อเสนอ 95 ประการ (Ninety - Five Theses) แพร่กระจายภายใต้ความเปลี่ยนแปลงทางความคิดและเทคโนโลยีของยุคสมัย กระแสมนุษยนิยมยุคฟื้นฟูศิลปวิทยาส่งเสริมการกลับไปอ่านตัวบทดั้งเดิม ขณะที่แท่นพิมพ์ทำให้ข้อถกเถียงได้รับการพิมพ์ซ้ำและเผยแพร่สู่สาธารณะอย่างรวดเร็ว ความสนใจในการอ่านพระคัมภีร์โดยตรงยิ่งทำให้ข้อถกเถียงเรื่องใบไถ่บาปขยายไปสู่คำถามที่ว่า ใครมีอำนาจอธิบายพระคัมภีร์และกำหนดคำสอนทางศาสนา ข้อขัดแย้งได้ค่อย ๆ พัฒนาจากปัญหาเรื่องใบไถ่บาปไปสู่ความเปลี่ยนแปลงด้านศาสนา สถาบัน การเมือง และสังคม แม้การศึกษาที่ผ่านมาจะวิเคราะห์การปฏิรูปโปรเตสแตนต์แบบแยกส่วน เช่น มิติเทววิทยา ปัญหาใบไถ่บาป หรือการเมืองของรัฐดินแดน แต่บทความนี้มุ่งผสานมิติดังกล่าวเข้าด้วยกันผ่านกรอบบูรณาการ ‘อำนาจการตีความทางศาสนา’ โดยตั้งคำถาม

หลักว่า การปฏิรูปเปลี่ยนผู้มีสิทธิอธิบายคำสอนและกำหนดความเชื่ออย่างไร รวมถึงทำให้อำนาจซึ่งเคยมีศาสนจักรเป็นศูนย์กลางกระจายไปสู่คริสตจักรโปรเตสแตนต์ รัฐดินแดน นักเทววิทยา และชุมชนผู้ศรัทธาในลักษณะใด

การดำเนินเรื่องในบทความนี้แบ่งออกเป็น 3 ส่วนหลัก ส่วนแรก วิเคราะห์เงื่อนไขก่อนการปฏิรูป ได้แก่ อำนาจของศาสนจักรปลายยุคกลาง ปัญหาภายในสถาบัน ข้อจำกัดในการเข้าถึงพระคัมภีร์ และบทบาทของภาษา ความรู้ และแท่นพิมพ์ ส่วนที่สอง วิเคราะห์กรณีไป่บอปและการเคลื่อนไหวของมาร์ติน ลูเธอร์ ซึ่งส่งผลให้อำนาจการตีความของศาสนจักรถูกตั้งคำถามอย่างชัดเจน ส่วนที่สาม พิจารณาการจัดวางโครงสร้างอำนาจการตีความขึ้นใหม่ ในความสัมพันธ์กับการเปลี่ยนผ่านสู่ยุโรปสมัยใหม่ตอนต้น ผ่านการขยายบทบาทของรัฐดินแดน วัฒนธรรมการอ่าน บทบาทของผู้ศรัทธา ความหลากหลายทางศาสนา และการถกเถียงเรื่องเสรีภาพทางมโนธรรมในระยะยาว

แนวคิดพื้นฐานที่เกี่ยวข้อง

ในบทความนี้ “อำนาจการตีความทางศาสนา” หมายถึงสิทธิและความชอบธรรมของบุคคลหรือสถาบันในการอธิบายพระคัมภีร์ กำหนดคำสอนและพิธีกรรม รวมถึงวินิจฉัยว่าความเชื่อใดถูกต้องและควรยึดถือในชุมชนศาสนา อำนาจดังกล่าวทำงานอย่างน้อยสามด้าน ได้แก่ การอธิบายความหมายของตัวบท การกำหนดรูปแบบพิธีกรรม และการตัดสินเรื่องความเชื่อกับแนวปฏิบัติของผู้ศรัทธา การปฏิรูปทำให้อำนาจเหล่านี้กระจายและเปลี่ยนรูป พร้อมกับจัดวางความสัมพันธ์ระหว่างพระคัมภีร์ นักเทววิทยา คริสตจักร รัฐ และชุมชนผู้ศรัทธาขึ้นใหม่

เงื่อนไขของการเปลี่ยนผ่าน

การปฏิรูปโปรเตสแตนต์ในคริสต์ศตวรรษที่ 16 เกิดจากเงื่อนไขหลายด้านที่สะสมอยู่ในยุโรปตะวันตกเป็นเวลานาน ศาสนจักรโรมันคาทอลิกดำรงอำนาจผ่านโครงสร้างของสถาบัน คำสอน พิธีกรรม และบทบาทในการอธิบายเรื่องบาปกับความรอด อย่างไรก็ตาม ปัญหาภายในศาสนจักร ข้อจำกัดในการเข้าถึงพระคัมภีร์ และข้อถกเถียงเรื่องไป่บอปทำให้อำนาจดังกล่าวเริ่มถูกตั้งคำถาม ขณะเดียวกัน การกลับไปศึกษาพระคัมภีร์ในภาษาต้นฉบับและการแพร่หลายของแท่นพิมพ์ได้เปิดช่องทางใหม่ในการศึกษาและเผยแพร่ความรู้ทางศาสนา ปัจจัยเหล่านี้ทำให้อำนาจการตีความซึ่งเคยมีศาสนจักรเป็นศูนย์กลางเริ่มสั่นคลอน และช่วยให้ข้อโต้แย้งของมาร์ติน ลูเธอร์ขยายตัวเป็นกระบวนการปฏิรูปในเวลาต่อมา

1. ศาสนจักรในฐานะสถาบันอำนาจของยุโรปยุคกลาง ภายหลังจักรวรรดิโรมันตะวันตกล่มสลาย ระเบียบเดิมของยุโรปตะวันตกยังหลงเหลืออยู่ในหมู่ชนชั้นนำท้องถิ่น เมืองบางแห่ง และธรรมเนียมกฎหมายที่สืบทอดมาจากโรมัน แต่ขาดศูนย์กลางที่เชื่อมโยงส่วนต่าง ๆ เข้าเป็นระบบเดียวกัน ท่ามกลางสภาพดังกล่าว ศาสนจักรเป็นสถาบันหนึ่งที่สามารถรักษาโครงสร้าง บุคลากร เครือข่าย และอำนาจทางศาสนาไว้ได้อย่างต่อเนื่อง (History.com Editors, 2026) อำนาจของศาสนจักรครอบคลุมทั้งการประกอบพิธีกรรม การถ่ายทอดคำสอน และการกำกับระเบียบของสังคมคริสตชน อำนาจนี้ปรากฏผ่านบทบาทของพระสันตะปาปา ความสัมพันธ์กับกษัตริย์และผู้ปกครอง การประกาศปพพชาชนิยกรรรม และกลไกที่ใช้ควบคุมความถูกต้องของความเชื่อ (สุรพศ ทวีศักดิ์, 2563) ศาสนจักรจึงมีบทบาทสำคัญในการวางกรอบที่คริสตชนใช้เข้าใจบาป การกลับใจ การอภัยบาป ความตาย ไฟชำระ และความรอด อำนาจการตีความดังกล่าวแทรกอยู่ในพิธีกรรม ระเบียบสังคม การเมือง และความเชื่อทางศาสนาของผู้คน

2. ปัญหาเชิงสถาบันของศาสนจักรปลายยุคกลาง ในช่วงปลายยุคกลาง ศาสนจักรเผชิญปัญหาด้านการบริหาร การแต่งตั้งตำแหน่งทางศาสนา วินัยของนักบวช และความประพฤติของผู้นำศาสนาบางกลุ่ม ปัญหาเหล่านี้ปรากฏผ่านการดำรงตำแหน่งโดยไม่ได้ปฏิบัติหน้าที่จริง และการแต่งตั้งบุคคลเข้าสู่ตำแหน่งทางศาสนาโดยมีผลประโยชน์เข้ามาเกี่ยวข้องจนบดบังหน้าที่ด้านการดูแลผู้ศรัทธา กรณีศึกษาสำคัญ ได้แก่ อัลเบรคท์แห่งไมนซ์ (Albrecht of Mainz) ซึ่งประสบภาวะหนี้สินจากการสั่งสมตำแหน่งทางศาสนา และนำรายได้บางส่วนจากการ

จำหน่ายไบเบิลบาปไปชำระหนี้ดังกล่าว ส่วนความฟุ่มเฟือยและความประทุษร้ายของพระองค์ของสมเด็จพระสันตะปาปาอเล็กซานเดอร์ที่ 6 ก็ถูกวิพากษ์วิจารณ์อย่างกว้างขวาง (McGrath, A. E., 2021) ปัญหาเหล่านี้แสดงให้เห็นความไม่สอดคล้องระหว่างอำนาจของศาสนจักรกับการปฏิบัติหน้าที่ของบุคลากรภายในสถาบัน เมื่อผู้ใช้อำนาจสูญเสียความน่าเชื่อถือ สิทธิของศาสนจักรในการกำกับคำสอนรวมถึงการตีความทางศาสนาจึงเริ่มถูกตั้งคำถามตามไปด้วย

3. ปัญหาเชิงคำสอนและอำนาจในการอธิบายความรอด ปัญหาภายในศาสนจักรเชื่อมโยงอย่างใกล้ชิดกับข้อถกเถียงทางเทววิทยา โดยเฉพาะคำสอนเรื่องบาป การกลับใจ การอภัยบาป และความรอด ศาสนจักรเป็นสถาบันหลักที่อธิบายคำสอนเหล่านี้แก่คริสตชน ซึ่งมีความสำคัญกับการอภัยบาปเพราะเกี่ยวข้องกับชะตาของวิญญาณทั้งในโลกนี้และโลกหน้า (สุรพศ ทวีศักดิ์, 2563) สิทธิในการอธิบายเรื่องบาปและการอภัยบาปจึงมีผลโดยตรงต่อความกลัว ความหวัง และการดำเนินชีวิตของผู้ศรัทธา ข้อถกเถียงเรื่องไบเบิลบาปทำให้เกิดคำถามว่าศาสนจักรมีอำนาจเพียงใดในการประกาศลดหย่อนโทษชั่วคราวอันเนื่องจากบาป และควรอธิบายแนวปฏิบัตินี้ต่อผู้ศรัทธาอย่างไร ปัญหาไบเบิลบาปจึงเกี่ยวข้องกับทั้งความหมายของคำสอนและการใช้อำนาจของศาสนจักรในทางปฏิบัติ

4. ข้อจำกัดทางสังคมในการเข้าถึงคำสอน ข้อจำกัดด้านภาษาและการเข้าถึงตัวบทช่วยเสริมอำนาจการตีความของศาสนจักร คริสตชนทั่วไปอ่านพระคัมภีร์ด้วยตนเองได้ยาก เนื่องจากพระคัมภีร์และพิธีกรรมส่วนใหญ่ใช้ภาษาละติน ขณะที่ประชาชนใช้ภาษาท้องถิ่นในชีวิตประจำวัน แม้เนื้อหาพระคัมภีร์จะได้รับการถ่ายทอดผ่านพิธีกรรม คำเทศนา และภาพทางศาสนา ผู้ศรัทธาส่วนใหญ่ยังต้องอาศัยนักบวชเป็นตัวกลางในการเข้าถึงและทำความเข้าใจคำสอน (McGrath, A. E., 2021) ศาสนจักรจึงมีบทบาททั้งในการประกอบพิธีกรรม ถ่ายทอดความรู้ และอธิบายความจริงทางศาสนา เมื่อผู้ศรัทธาเข้าถึงตัวบทได้อย่างจำกัด อำนาจในการอธิบายความหมายของตัวบทจึงยังคงอยู่กับศาสนจักรเป็นหลัก

5. ไบเบิลบาปกับปัญหาเชิงสถาบันและคำสอน ไบเบิลบาปมีพื้นฐานมาจากคำสอนเรื่องบาป โทษชั่วคราวอันเนื่องจากบาป และไฟชำระ แต่การนำแนวปฏิบัตินี้ไปใช้ในช่วงปลายยุคกลางกลับเกี่ยวข้องโดยตรงกับการระดมทุนและผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจของศาสนจักร กรณียอฮันน์ เท็ตเซล (Johann Tetzel) แสดงให้เห็นความเชื่อมโยงดังกล่าวอย่างชัดเจน เท็ตเซลได้รับมอบหมายให้เทศน์ส่งเสริมการจำหน่ายไบเบิลบาปเพื่อระดมทุนก่อสร้างมหาวิหารนักบุญเปโตร (St. Peter's Basilica) โดยรายได้ส่วนหนึ่งจากการจำหน่ายไบเบิลบาปถูกนำไปชำระหนี้ของอัลเบิร์ตแห่งไมนซ์ วาเทซึ่งมักได้รับการอ้างอิงจากการเทศนาของเท็ตเซลที่ว่า “ตราบที่เหรียญกระแทกกันหีบ วิญญาณยอมไพบินออกจากไฟชำระ” เชื่อมโยงเงิน ความกลัว และความหวังว่าจะลดโทษในไฟชำระเข้าด้วยกัน (McGrath, A. E., 2021) กรณีนี้ทำให้ปัญหาด้านคำสอน อำนาจของสถาบัน และผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจปรากฏอยู่ในแนวปฏิบัติเดียวกัน และส่งผลโดยตรงต่อความกลัวกับความหวังของผู้ศรัทธา

6. พระคัมภีร์ ภาษา และแท่นพิมพ์ในฐานะเงื่อนไขใหม่ ความเปลี่ยนแปลงทางความคิดและเทคโนโลยีในช่วงปลายยุคกลางได้เปิดช่องทางใหม่ในการศึกษาและเผยแพร่ความรู้ทางศาสนา กระแสนุชนิยมยุคฟื้นฟูศิลปวิทยา โดยเฉพาะแนวคิด *ad fontes* หรือการกลับไปอ่านตัวบทในภาษาต้นฉบับ ส่งเสริมให้นักวิชาการศึกษาพระคัมภีร์ในภาษากรีกและฮีบรูมากขึ้น การจัดพิมพ์พันธสัญญาใหม่ภาษากรีกโดยเดสิดีเรียส อีราสมุส (Desiderius Erasmus) ใน ค.ศ. 1516 แสดงให้เห็นความสำคัญที่เพิ่มขึ้นของการตรวจสอบและเปรียบเทียบตัวบทในภาษาต้นฉบับ กระบวนการนี้ไม่ได้ทำให้ธรรมเนียมหมดความสำคัญ แต่เพิ่มความรู้ด้านภาษาและตัวบทที่ใช้ตรวจสอบคำอธิบายซึ่งสืบทอดอยู่ในศาสนจักร อีกทั้งเทคโนโลยีการพิมพ์ทำให้ความรู้และข้อถกเถียงทางศาสนาแพร่กระจายได้รวดเร็วและกว้างขวางขึ้น การพัฒนาแท่นพิมพ์แบบตัวเรียงโลหะของโยฮันเนส กูเทนเบิร์ก (Johannes Gutenberg) ในคริสต์ศตวรรษที่ 15 ทำให้พระคัมภีร์ งานเทววิทยา และข้อวิพากษ์ต่อศาสนจักรได้รับการพิมพ์ซ้ำและเผยแพร่ไปสู่ผู้อ่านจำนวนมาก การศึกษาภาษาต้นฉบับทำให้ผู้ศึกษาตรวจสอบคำอธิบายทาง

ศาสนาได้ละเอียดยขึ้น ส่วนแทนพิมพ์ช่วยเผยแพร่ผลการศึกษาและข้อโต้แย้งเหล่านั้นสู่สาธารณะ (McGrath, A. E., 2021) ปัจจัยทั้งสองด้านทำให้ข้อโต้แย้งของลูเธอร์เผยแพร่พ้นจากวงวิชาการและเมืองวิตเทนแบร์ก ก่อนขยายตัวเป็นกระบวนการปฏิรูปในวงกว้าง ภาษาและแทนพิมพ์ไม่ได้ก่อให้เกิดการปฏิรูปด้วยตนเอง แต่ช่วยให้ข้อขัดแย้งเรื่องอำนาจการตีความแพร่กระจายและได้รับการสนับสนุนจากผู้คนในพื้นที่ต่าง ๆ ในระดับที่กว้างขึ้น

โดยสรุป การปฏิรูปเกิดขึ้นท่ามกลางปัญหาภายในศาสนจักร ข้อถกเถียงเรื่องคำสอน ข้อจำกัดในการเข้าถึงพระคัมภีร์ และช่องทางใหม่ในการศึกษาและเผยแพร่ตัวบท เงื่อนไขเหล่านี้ทำให้ข้อโต้แย้งเรื่องไบเบิลบาปของลูเธอร์ขยายไปสู่คำถามที่กว้างขึ้นว่า ใครมีสิทธิอธิบายคำสอนและกำหนดความเชื่อทางศาสนา

การปฏิรูป

กรณีไบเบิลบาปเป็นชนวนสำคัญที่ทำให้อำนาจของศาสนจักรถูกตั้งคำถามอย่างเปิดเผย ข้อโต้แย้งของมาร์ติน ลูเธอร์เริ่มจากการวิจารณ์การเทศน์ชักชวนให้เชื่อไบเบิลบาป ซึ่งเชื่อมคำสอนเรื่องบาปและการลดโทษในไฟชำระเข้ากับการระดมทุน เมื่อข้อขัดแย้งขยายตัว ประเด็นจึงครอบคลุมถึงความหมายของการกลับใจ การอภัยบาป และความรอด ตลอดจนที่มาของอำนาจในการตีความพระคัมภีร์ ขอบเขตอำนาจของพระสันตะปาปา และความชอบธรรมของโครงสร้างศาสนจักร ข้อถกเถียงเรื่องไบเบิลบาปจึงพัฒนาจากการวิจารณ์แนวปฏิบัติเฉพาะเรื่องไปสู่ความขัดแย้งทางคำสอนและสถาบัน (McGrath, A. E., 2021); (Ocker, C., 2018)

1. ข้อเสนอ 95 ประการ: จากหัวข้ออภิปรายสู่การถกเถียงสาธารณะ มาร์ติน ลูเธอร์ (ค.ศ. 1483 - 1546) เป็นนักบวชคณะออกัสตินชาวเยอรมันและศาสตราจารย์ด้านพระคัมภีร์ศึกษาประจำมหาวิทยาลัยวิตเทนแบร์ก ใน ค.ศ. 1517 เขาเขียนข้อเสนอ 95 ประการขึ้นเพื่อเปิดการอภิปรายทางวิชาการเรื่องไบเบิลบาป เอกสารนี้มีสถานะเป็นหัวข้ออภิปรายเชิงเทววิทยา (Academic Disputation) ไม่ใช่แถลงการณ์ทางการเมืองเพื่อสถาปนานิกายใหม่ ข้อโต้แย้งของเขาจึงมีน้ำหนัก เพราะมาจากนักบวชและนักวิชาการพระคัมภีร์ภายในคริสตจักรเอง (McGrath, A. E., 2021) ลูเธอร์มุ่งวิจารณ์การเทศน์เรื่องไบเบิลบาป โดยเฉพาะคำอธิบายที่ทำให้ผู้ศรัทธาเข้าใจว่าการจ่ายเงินสัมพันธ์กับการลดโทษของวิญญาณในไฟชำระ ในข้อเสนอสองข้อแรก (ข้อที่ 1-2) เขากล่าวถึงคำเทศน์ที่ผูกการจ่ายเงินเข้ากับการพ้นจากไฟชำระ และวิจารณ์ผู้ที่สอนเช่นนั้นว่ากำลังเทศน์คำสอนของมนุษย์แทนคำสอนของพระเจ้า (Luther, M., 1517) ผลของเอกสารนี้ไม่ได้จำกัดอยู่ในวงวิชาการหรือในเมืองวิตเทนแบร์ก เทคโนโลยีการพิมพ์ทำให้ข้อโต้แย้งของลูเธอร์เผยแพร่สู่สาธารณะอย่างรวดเร็ว ภายในเวลาไม่นาน ฉบับภาษาเยอรมันได้รับการพิมพ์ซ้ำและกระจายไปในดินแดนที่ใช้ภาษาเยอรมัน (DK., 2013); (Pettegree, A., 2017) หัวข้ออภิปรายทางเทววิทยาจึงกลายเป็นชนวนของการถกเถียงในวงกว้างเรื่องที่มาและขอบเขตของอำนาจทางศาสนา

2. การกลับใจกับขอบเขตอำนาจของศาสนจักร จากปัญหาการจำหน่ายไบเบิลบาป ลูเธอร์ขยายคำถามไปสู่ความหมายของการกลับใจ การอภัยบาป และความรอด ข้อเสนอข้อที่ 1 - 2 ในข้อเสนอ 95 ประการ วางหลักไว้ว่าชีวิตทั้งหมดของผู้ศรัทธาควรเป็นกระบวนการกลับใจ และการกลับใจไม่ควรถูกจำกัดไว้เพียงศีลอภัยบาปที่ประกอบโดยนักบวช (Luther, M., 1517) การกลับใจในความหมายนี้ครอบคลุมการเปลี่ยนแปลงภายในและการดำเนินชีวิตของผู้ศรัทธาต่อพระเจ้า ไม่ใช่การกระทำเชิงพิธีกรรมเป็นครั้งคราว เมื่อการกลับใจเป็นเรื่องของชีวิตทั้งชีวิต ไบเบิลบาปก็ไม่อาจทำหน้าที่เป็นเครื่องมือที่ผู้ศรัทธาพึ่งพาแทนการกลับใจได้ ข้อเรียกร้องของลูเธอร์จึงแตะถึงคำถามที่ลึกกว่าเรื่องการระดมทุนหรือพิธีกรรม คือคำถามว่าศาสนจักรมีอำนาจเพียงใดในการกำกับความหมายของบาป การกลับใจ การอภัยบาป และความรอด และท้ายที่สุดคือคำถามว่าใครมีสิทธิอธิบายความจริงทางศาสนาให้แก่ผู้ศรัทธา

3. จากการโต้แย้งทางเทววิทยาสู่ข้อเรียกร้องในการปฏิรูป เมื่อข้อถกเถียงเรื่องไบเบิลบาปขยายตัว คำถามเรื่องการกลับใจ การอภัยบาป และความรอดได้เชื่อมโยงไปถึงโครงสร้างอำนาจของศาสนจักร ขอบเขตอำนาจของพระสันตะปาปา และบทบาทของคริสตจักรท้องถิ่น ในเวลาต่อมา ฝ่ายปฏิรูปเสนอให้คริสตจักรท้องถิ่น

มีอำนาจจัดระเบียบชีวิตทางศาสนามากขึ้น สนับสนุนการใช้ภาษาท้องถิ่นในพิธีกรรม และอนุญาตให้นักบวชสมรสได้ (McGrath, A. E., 2021) ข้อเรียกร้องเหล่านี้กระทบทั้งผู้มีอำนาจวินิจฉัยคำสอน ผู้กำหนดรูปแบบพิธีกรรม และผู้ควบคุมโครงสร้างของคริสตจักร ข้อโต้แย้งซึ่งเริ่มจากไบโอบาปจึงนำไปสู่การจัดวางอำนาจทางศาสนาใหม่ทั้งในระดับคำสอนและสถาบัน

4. สถาจักรวรรดิแห่งสเปเยอร์ และที่มาของคำว่า โปรเตสแตนต์ ข้อขัดแย้งที่เริ่มจากคำสอนและโครงสร้างศาสนจักรได้เข้าสู่การเมืองจักรวรรดิโรมันอันศักดิ์สิทธิ์ผ่านการประชุมไดเอต (Imperial Diet) ซึ่งเป็นสภาของฐานันดรแห่งจักรวรรดิ (Ocker, C., 2018) ในการประชุมไดเอตแห่งสเปเยอร์ครั้งที่สอง (Second Diet of Speyer) ค.ศ. 1529 ที่ประชุมมีมติให้กลับมาบังคับใช้มาตรการต่อต้านคำสอนของลูเธอร์อย่างเข้มงวดขึ้น เจ้าผู้ครองรัฐและตัวแทนนครจักรวรรดิที่สนับสนุนการปฏิรูปจึงยื่นคำประท้วง หรือ *protestatio* เพื่อประกาศว่าไม่อาจยอมรับมติดังกล่าว เหตุการณ์นี้จึงเป็นที่มาของคำเรียกกลุ่มผู้สนับสนุนการปฏิรูปว่า “โปรเตสแตนต์” ในเวลาต่อมา (Encyclopaedia Britannica, 2024a) คำประท้วงที่สเปเยอร์แสดงให้เห็นว่า ข้อถกเถียงเรื่องอำนาจทางศาสนาได้ขยายไปสู่คำถามว่า สถาจักรวรรดิ เจ้าผู้ครองรัฐ หรือศาสนจักรควรมีสหิทธิกำหนดความเชื่อในแต่ละดินแดนเพียงใด การปฏิรูปจึงเกี่ยวข้องทั้งกับการตีความคำสอนและอำนาจทางการเมืองที่ทำให้คำสอนหนึ่งได้รับการยอมรับหรือถูกจำกัดในทางปฏิบัติ

5. การเกิดขึ้นของโปรเตสแตนต์: การจัดวางอำนาจการตีความใหม่ เมื่อการปฏิรูปพัฒนาไปสู่การก่อรูปของคริสตจักรโปรเตสแตนต์ ความสัมพันธ์ระหว่างพระคัมภีร์ คำสอน ศาสนจักร และผู้ศรัทธาจึงเปลี่ยนแปลงตามไปด้วย แนวคิดสำคัญของเทววิทยาโปรเตสแตนต์หลายสายในเวลาต่อมามักสรุปผ่านหลักสามประการ ได้แก่ *sola scriptura* หรือพระคัมภีร์เท่านั้น *sola fide* หรือความเชื่อเท่านั้น และ *sola gratia* หรือพระคุณเท่านั้น หลัก *sola scriptura* ถือว่าพระคัมภีร์เป็นหลักสูงสุดในการวินิจฉัยคำสอน ส่วน *sola fide* อธิบายว่ามนุษย์ได้รับความชอบธรรมโดยความเชื่อ และ *sola gratia* ยืนยันว่าความรอดเกิดจากพระคุณของพระเจ้า ไม่ได้เกิดจากคุณความดีที่มนุษย์สร้างขึ้นด้วยตนเอง (McGrath, A. E., 2021) หลักทั้งสามทำให้ฐานที่ใช้กำหนดคำสอนและอธิบายความรอดเปลี่ยนแปลงไป ฝ่ายโปรเตสแตนต์ถือพระคัมภีร์เป็นหลักสูงสุดในการตรวจสอบคำสอน ขณะที่ความเชื่อและพระคุณของพระเจ้าเป็นหลักสำคัญในการอธิบายว่ามนุษย์ได้รับความชอบธรรมและความรอดอย่างไร อย่างไรก็ตาม การถือพระคัมภีร์เป็นหลักไม่ได้หมายความว่าผู้ศรัทธาแต่ละคนสามารถตีความได้อย่างอิสระทั้งหมด นักเทววิทยา คริสตจักรโปรเตสแตนต์ ชุมชนผู้ศรัทธา และรัฐดินแดนต่างเข้ามามีบทบาทในการอธิบายพระคัมภีร์ กำหนดคำสอน และจัดระเบียบชีวิตทางศาสนา อำนาจการตีความจึงไม่ได้หายไป แต่กระจายไปสู่บุคคลและสถาบันหลายฝ่ายมากขึ้น

การปฏิรูปกับการเปลี่ยนผ่านสู่โลกสมัยใหม่

การปฏิรูปโปรเตสแตนต์ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักร รัฐ พระคัมภีร์ และผู้ศรัทธาเปลี่ยนแปลงไป ความเปลี่ยนแปลงนี้เกิดขึ้นอย่างค่อยเป็นค่อยไป เห็นได้จากการเกิดศูนย์อำนาจทางการเมืองและศาสนาหลายแห่ง การขยายตัวของวัฒนธรรมการอ่านและการถกเถียง รวมถึงความหลากหลายทางศาสนาที่ทำให้ยุโรปไม่อาจกลับไปสู่เอกภาพแบบเดิมได้ เนื้อหาส่วนนี้ศึกษาความเปลี่ยนแปลงสามด้าน ได้แก่ บทบาทที่เพิ่มขึ้นของรัฐดินแดน วัฒนธรรมการอ่านและบทบาทของผู้ศรัทธา และการอยู่ร่วมกับความแตกต่างทางศาสนาในยุโรปสมัยใหม่ตอนต้น

1. บทบาทที่เพิ่มขึ้นของรัฐดินแดน ภายหลังการประชุมไดเอตแห่งวอร์มส์ (Diet of Worms) ค.ศ. 1521 ซึ่งมีมติประณามคำสอนของลูเธอร์ ฟรีดริชผู้ทรงปรีชาญาณ (Frederick the Wise) ให้ความคุ้มครองลูเธอร์จนรอดพ้นจากการลงโทษ และมีโอกาสพัฒนาความคิดของตนต่อไป การคุ้มครองนี้ทำให้ข้อขัดแย้งทางเทววิทยาไม่ยุติลงในฐานะคติความเชื่อของนักบวชคนหนึ่ง ขณะเดียวกัน เจ้าผู้ครองรัฐเยอรมันบางรัฐก็เข้ามาให้การรับรองคุ้มครอง และสนับสนุนการเผยแพร่แนวคิดการปฏิรูปภายในดินแดนของตน (McGrath, A. E., 2021) ข้อถกเถียง

เรื่องคำสอนจึงเชื่อมโยงกับดุลอำนาจระหว่างจักรพรรดิ ศาสนจักร และเจ้าผู้ครองรัฐภายในจักรวรรดิโรมันอันศักดิ์สิทธิ์ เจ้าผู้ครองรัฐเยอรมันสนับสนุนการปฏิรูปด้วยเหตุผลทั้งทางศาสนาและทางการเมือง การสนับสนุนดังกล่าวช่วยให้คริสตจักรโปรเตสแตนต์จัดระเบียบคำสอน พิธีกรรม การศึกษา และโครงสร้างภายในดินแดนของตนได้มากขึ้น โดยไม่ต้องผ่านการรับรองจากโรม ซึ่งเป็นศูนย์กลางการปกครองของศาสนจักร อย่างที่เคยเป็นมา (DK., 2013); (Encyclopaedia Britannica, 2024b) รัฐดินแดนจึงมีบทบาทสำคัญในการรับรองว่า คำสอน และแนวปฏิบัติทางศาสนาแบบใดจะมีผลภายในเขตอำนาจของตน การปฏิรูปจึงไม่ได้ทำให้อำนาจเคลื่อนไปสู่ผู้ศรัทธาเพียงฝ่ายเดียว แต่ยังเพิ่มอำนาจของเจ้าผู้ครองรัฐในการกำหนดระเบียบทางศาสนาด้วย

บทบาทดังกล่าวปรากฏชัดในสันติภาพเอาก์สบูร์ก (Peace of Augsburg) ค.ศ. 1555 ซึ่งรับรองสิทธิของเจ้าผู้ครองรัฐในการเลือกศาสนาคริสต์นิกายคาทอลิกหรือลูเธอรันให้แก่ดินแดนของตน หลักการดังกล่าวได้รับการประมวลในเวลาต่อมาผ่านภาษิตละติน *cuius regio, eius religio* (“ผู้ปกครองดินแดนใด ย่อมมีสิทธิกำหนดศาสนาของดินแดนนั้น”) ข้อตกลงนี้ยังไม่รับรองเสรีภาพทางศาสนาของประชาชน และไม่ครอบคลุมโปรเตสแตนต์ทุกสาย แต่แสดงให้เห็นว่า รัฐดินแดนมีอำนาจกำหนดระเบียบทางศาสนามากขึ้นอย่างชัดเจน (Encyclopaedia Britannica, 2024b) การปฏิรูปจึงเป็นเงื่อนไขหนึ่งที่สนับสนุนการขยายอำนาจของรัฐดินแดน โดยเฉพาะอำนาจในการกำหนดศาสนา การศึกษา และระเบียบภายใน อย่างไรก็ตาม การเปลี่ยนแปลงนี้ยังไม่อาจเรียกได้ว่าเป็นการเกิด “รัฐสมัยใหม่” โดยตรง เพราะรัฐสมัยใหม่อ่อนไหวขึ้นจากปัจจัยหลายด้าน ทั้งสงคราม การคลัง กฎหมาย การบริหาร และเศรษฐกิจ ความสำคัญของการปฏิรูปในประเด็นนี้อยู่ที่การลดอำนาจของศาสนจักรในการกำหนดระเบียบทางศาสนาเพียงฝ่ายเดียว และเพิ่มบทบาทของรัฐดินแดนในการตัดสินว่า คำสอนแบบใดจะได้รับการรับรองภายในเขตอำนาจของตน

2. การอ่านพระคัมภีร์กับการกระจายอำนาจการตีความ การแปลพระคัมภีร์เป็นภาษาท้องถิ่น เทคโนโลยีการพิมพ์ และการขยายตัวของการศึกษา ทำให้ผู้ศรัทธาบางกลุ่มเข้าถึงพระคัมภีร์ได้มากขึ้น หลัก *sola scriptura* ถือว่าพระคัมภีร์เป็นหลักสูงสุดในการวินิจฉัยคำสอน การอ่านและศึกษาพระคัมภีร์จึงมีความสำคัญมากขึ้นในชีวิตทางศาสนา เมื่อพระคัมภีร์ฉบับภาษาท้องถิ่นสามารถผลิตและเผยแพร่ได้อย่างกว้างขวาง กลุ่มผู้อ่านจึงขยายตัวตามไปด้วย ขณะเดียวกัน โรงเรียนและมหาวิทยาลัยมีบทบาทในการส่งเสริมการรู้หนังสือ การศึกษาภาษาพระคัมภีร์ และเทววิทยา (McGrath, A. E., 2021); (Pettegree, A., 2017) อย่างไรก็ตาม การเข้าถึงพระคัมภีร์ไม่ได้ทำให้ผู้ศรัทธาเป็นอิสระจากอำนาจทางศาสนาโดยทันที การอ่านและการตีความยังอยู่ภายใต้คำสอนของคริสตจักร คำอธิบายของนักเทววิทยา การศึกษาของโรงเรียนและมหาวิทยาลัย รวมทั้งกฎระเบียบของรัฐดินแดน ผู้ศรัทธาบางกลุ่มมีโอกาสด้านพระคัมภีร์และรับผิดชอบต่อความเชื่อของตนมากขึ้น แต่คริสตจักรโปรเตสแตนต์และรัฐก็เข้ามามีบทบาทในการอ่านและการตีความด้วยเช่นกัน ดังนั้น ความเปลี่ยนแปลงสำคัญของการปฏิรูปโปรเตสแตนต์จึงไม่ได้อยู่ที่การให้อำนาจการตีความหมดไป หากอยู่ที่การให้อำนาจดังกล่าวกระจายออกจากศาสนจักรโรมันคาทอลิกไปสู่สำนักเทววิทยา สถาบันการศึกษา คริสตจักรโปรเตสแตนต์ รัฐดินแดน และผู้อ่านมากขึ้น วัฒนธรรมการอ่าน การใช้ภาษาท้องถิ่น และการตรวจสอบตัวบทจึงเป็นส่วนหนึ่งของการเปลี่ยนผ่านสู่โลกสมัยใหม่ตอนต้น ซึ่งความจริงทางศาสนาเริ่มถูกอภิปราย ตรวจสอบ และตีความในพื้นที่ที่หลากหลายกว่าเดิม

3. จากเอกภาพศาสนาสู่การอยู่กับความแตกต่าง เมื่อศาสนจักรโรมันคาทอลิกไม่อาจรักษาสถานะศูนย์กลางของการตีความไว้ในรูปเดิม ยุโรปจึงเกิดศูนย์กลางทางศาสนาและการเมืองหลายแห่ง การปฏิรูปนำไปสู่คริสตจักรโปรเตสแตนต์หลายสาย เช่น ลูเธอรัน คริสตจักรสายปฏิรูป (Reformed) และแองกลิกัน คริสตจักรเหล่านี้ให้ความสำคัญกับพระคัมภีร์และตั้งคำถามต่ออำนาจของพระสันตะปาปาเช่นเดียวกัน แต่มีความเห็นต่างกันในเรื่องคำสอน ศีลศักดิ์สิทธิ์ พิธีกรรม และโครงสร้างคริสตจักร การท้าทายศูนย์กลางการตีความเดิมจึงไม่ได้สร้างเอกภาพชุดใหม่ หากทำให้การตีความพระคัมภีร์และการจัดระเบียบชีวิตทางศาสนาพัฒนาไปหลายทิศทาง (McGrath, A. E., 2021); (Ocker, C., 2018) ศาสนจักรคาทอลิกตอบสนองต่อความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวด้วยการ

ปฏิรูปภายใน สภาแห่งเทรนต์ (Council of Trent) ค.ศ. 1545 - 1563 ยืนยันและกำหนดคำสอนคาทอลิกให้ชัดเจนขึ้น พร้อมกับปรับปรุงวินัยนักบวช การอบรมบุคลากร และการบริหารศาสนจักร นอกจากนี้ ศาสนจักรยังควบคุมการเผยแพร่งานเขียนที่เห็นว่าเป็นภัยต่อเอกภาพทางความเชื่อผ่านบัญชีหนังสือต้องห้าม หรือ *Index Librorum Prohibitorum* (Fastiggi, R., 2020) การตอบสนองนี้แสดงให้เห็นว่า ข้อขัดแย้งระหว่างคาทอลิกกับโปรเตสแตนต์ทำให้แต่ละฝ่ายต้องกำหนดคำสอนและวิธีควบคุมความเชื่อของตนให้ชัดเจนขึ้น

การมีศูนย์อำนาจทางศาสนาหลายแห่งไม่ได้ทำให้เกิดเสรีภาพหรือการผ่อนปรนทางศาสนา (religious toleration ที่มักแปลว่าขันติธรรมทางศาสนา) ขึ้นทันที ผู้เขียนเลือกใช้คำว่าผ่อนปรนในความหมายที่ผู้มีอำนาจยอมให้กลุ่มซึ่งเชื่อต่างจากตนดำรงอยู่ได้ ทั้งที่ยังถือว่าความเชื่อนั้นไม่ถูกต้อง จึงยังไม่ใช้เสรีภาพทางศาสนาในความหมายปัจจุบัน ผลที่เกิดก่อนคือสงคราม เพราะความต่างทางนิกายไปพันอยู่กับความขัดแย้งเรื่องราชวงศ์ดินแดน และอำนาจรัฐ ยุโรปจึงผ่านสงครามหลายครั้ง ตั้งแต่สงครามศาสนาในฝรั่งเศสจนถึงสงครามสามสิบปี (ค.ศ. 1618 - 1648) ซึ่งสร้างความเสียหายอย่างกว้างขวางในยุโรปกลาง (Wilson, P. H., 2008) เมื่อสงครามยืดเยื้อโดยไม่มีฝ่ายใดกำชัยชนะอย่างเด็ดขาดได้ และการกลับไปสู่เอกภาพทางศาสนาแบบเดิมก็เป็นไปได้แล้ว แต่ละสังคมจึงต้องหาวิธีอยู่กับกลุ่มที่เชื่อต่างจากตน การถกเถียงเรื่องการผ่อนปรนทางศาสนาและเสรีภาพทางมโนธรรมค่อย ๆ ก่อตัวขึ้นจากความจำเป็นนี้ และดำเนินไปต่างกันในแต่ละบริบท (Ptaszyński, M. & Schunka, A., 2024) ก่อนการปฏิรูป ยุโรปไม่ต้องตอบคำถามว่าผู้ที่ยึดถือความจริงต่างกันจะอยู่ร่วมกันอย่างไร เพราะมีคำสอนชุดเดียวที่ได้รับการรับรอง หลังการปฏิรูป คำถามนี้กลายเป็นปัญหาที่ยุโรปไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ และเป็นมรดกสำคัญที่การปฏิรูปทิ้งไว้ให้โลกสมัยใหม่ตอนต้น

สรุป

ผู้เขียนตั้งคำถามไว้สองข้อ คือการปฏิรูปโปรเตสแตนต์ทำให้อำนาจการอธิบายคำสอนและกำหนดความเชื่อเปลี่ยนไปอย่างไร และความเปลี่ยนแปลงนั้นเกี่ยวข้องกับการเข้าสู่โลกสมัยใหม่ของยุโรปอย่างไร ผลการศึกษาสรุปได้เป็นข้อค้นพบสามข้อ กล่าวคือ 1) การปฏิรูปทำให้หน้าที่ของอำนาจการตีความแยกออกจากกันสามด้าน คือการอธิบายความหมายของตัวบท การกำหนดรูปแบบพิธีกรรม และการตัดสินว่าความเชื่อใดถูกต้อง ก่อนการปฏิรูป หน้าที่ทั้งสามรวมอยู่ในสถาบันเดียว กรณีไบเบิลบาปแสดงการทำงานร่วมกันของหน้าที่เหล่านี้ชัดเจนที่สุด เพราะศาสนจักรเป็นทั้งผู้อธิบายคำสอนเรื่องบาปและไฟชำระ ผู้กำหนดแนวปฏิบัติในการลดโทษ อีกทั้งยังเป็นผู้รับรองว่าแนวปฏิบัตินั้นชอบธรรม ข้อโต้แย้งของลูเธอร์จึงกระทบทั้งสามด้านพร้อมกัน แม้จะเริ่มจากการวิจารณ์คำเทศน์เพียงเรื่องเดียว หลังการปฏิรูป หน้าที่เหล่านี้แยกไปอยู่กับผู้ถือคนละกลุ่ม พระคัมภีร์ทำหน้าที่เป็นเกณฑ์ นักเทววิทยาและคริสตจักรโปรเตสแตนต์เป็นผู้อธิบายเกณฑ์ ส่วนรัฐดินแดนเป็นผู้รับรองว่าคำอธิบายชุดใดมีผลบังคับภายในเขตอำนาจของตน การแยกหน้าที่นี้คือความเปลี่ยนแปลงที่แท้จริงของการปฏิรูป 2) ความเปลี่ยนแปลงเข้าไปอยู่ในโครงสร้างของยุโรปสมัยใหม่ตอนต้นผ่านสามช่องทาง ช่องทางแรกคือเขตแดน สันติภาพเอาก์สเวิร์คทำให้คำถามว่าคำสอนใดถูกต้องกลายเป็นผู้ใดปกครองดินแดนนั้น ความเชื่อจึงผูกเข้ากับอาณาเขตของรัฐ ช่องทางที่สองคือตัวบท เมื่อพระคัมภีร์ฉบับภาษาท้องถิ่นเผยแพร่ได้กว้างขวาง การตรวจสอบว่าคำอธิบายตรงกับตัวบทหรือไม่กลายเป็นกิจกรรมที่ทำได้นอกวงนักบวช ช่องทางที่สามคือความหลากหลาย เมื่อยุโรปไม่อาจกลับไปสู่เอกภาพทางศาสนาแบบเดิม คำถามว่าผู้ยึดถือความจริงต่างกันจะอยู่ร่วมกันอย่างไรจึงกลายเป็นปัญหาถาวรของสังคมยุโรปนับแต่นั้น ทั้งสามช่องทางล้วนเป็นเงื่อนไขร่วมของการเข้าสู่โลกสมัยใหม่ตอนต้น ซึ่งเกิดขึ้นพร้อมกับความเปลี่ยนแปลงทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมด้านอื่น การปฏิรูปจึงไม่ใช่สาเหตุเดียวของความเปลี่ยนแปลงนั้น และ 3) อำนาจทางศาสนาไม่ได้ลดลง แต่เปลี่ยนผู้ถือและเปลี่ยนวิธีอ้างความชอบธรรม ข้อค้นพบนี้เป็นข้อวิจารณ์สำคัญของบทความ ฝ่ายปฏิรูปทำลายอำนาจผูกขาดการตีความของศาสนจักรโรมันคาทอลิก แต่เมื่อคริสตจักรโปรเตสแตนต์เกิดขึ้นแล้ว แต่ละสายก็กำหนดคำสอน พิธีกรรม และโครงสร้างของตนเอง โดยอาศัยรัฐ

ดินแดนเป็นกลไกรับรองภายในเขตอำนาจ ในด้านผู้ศรัทธา การอ่านพระคัมภีร์ก็ยังอยู่ภายใต้คำสอนของคริสตจักร คำอธิบายของนักเทววิทยา หลักสูตรของโรงเรียนและมหาวิทยาลัย และกฎระเบียบของรัฐดินแดน ผู้เขียนเห็นว่าข้อค้นพบนี้ทำให้ต้องระมัดระวังการอ่านการปฏิรูปย้อนหลังในฐานะจุดเริ่มต้นของเสรีภาพทางมโนธรรม สันติภาพเอาก์สเวิร์คให้สิทธิเลือกศาสนาแก่เจ้าผู้ครองรัฐ ไม่ใช่แก่ประชาชน การถกเถียงเรื่องการผ่อนปรนทางศาสนาที่ก่อตัวขึ้นในเวลาต่อมาจึงเป็นผลระยะยาวที่พัฒนาไปตามบริบทของแต่ละสังคม ไม่ใช่ข้อเสนอที่มีมาแต่ต้นของการปฏิรูป ทั้งนี้ข้อค้นพบข้างต้นให้กรอบวิเคราะห์ที่ใช้กับกรณีอื่นได้ โดยตั้งคำถามสามชั้นว่าในสังคมหนึ่งใครเป็นผู้ให้เกณฑ์ ใครเป็นผู้อธิบายเกณฑ์ และใครเป็นผู้บังคับใช้ กรอบนี้ใช้ได้ทั้งกับการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างศาสนากับรัฐในบริบทอื่น การสอนวิชาศาสนาเปรียบเทียบซึ่งต้องอธิบายว่าความขัดแย้งทางคำสอนกลายเป็นความขัดแย้งทางการเมืองได้อย่างไร และการพิจารณาสถานะปัจจุบันที่การเผยแพร่คำสอนไม่ผ่านการกลั่นกรองขององค์กรศาสนาอีกต่อไป อย่างไรก็ตาม ในบทความนี้ผู้เขียนศึกษาเอกสารชั้นรองและงานแปลเป็นหลัก จึงเข้าถึงเอกสารต้นฉบับภาษาละตินและเยอรมันได้จำกัด อีกทั้งขอบเขตเนื้อหาเน้นที่ลูเธอร์และดินแดนเยอรมัน ยังไม่ได้ลงรายละเอียดกับการปฏิรูปในสวิตเซอร์แลนด์ อังกฤษ และกลุ่มสายถอนราก ซึ่งแต่ละสายจัดวางอำนาจการตีความต่างกันออกไป นอกจากนี้ผู้เขียนมีข้อเสนอแนะสำหรับผู้สนใจงานด้านนี้ใน 2 ประเด็น คือ 1) ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบกับพุทธศาสนาในสังคมไทย โดยใช้คำถามสามชั้นข้างต้น กรณีที่น่าศึกษาคือการเปรียบเทียบมาร์ติน ลูเธอร์กับพุทธทาสภิกขุ เนื่องจากทั้งสองท่านเป็นคนในสถาบันศาสนาที่ตั้งคำถามต่อสถาบันของตน เสนอให้กลับไปตรวจสอบคำสอนที่สืบทอดกันมาด้วยตัวบทต้นทาง และอาศัยสื่อสิ่งพิมพ์เผยแพร่ความคิดถึงผู้อ่านโดยตรงโดยไม่ผ่านโครงสร้างการปกครองของสถาบัน การเปรียบเทียบนี้จะช่วยให้เห็นว่าเงื่อนไขทางสังคมและการเมืองที่ต่างกันส่งผลต่อการจัดวางอำนาจการตีความ และต่อความสัมพันธ์ระหว่างองค์กรศาสนากับรัฐอย่างไร และ 2) ควรศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างเทคโนโลยีการสื่อสารกับอำนาจการตีความในบริบทร่วมสมัย โดยใช้กรณีแทนพิมพ์ในคริสต์ศตวรรษที่ 16 เป็นฐานเปรียบเทียบกับสื่อสังคมออนไลน์ในปัจจุบัน ทั้งสองกรณีมีลักษณะร่วมกันคือ ช่องทางเผยแพร่คำสอนที่ไม่ได้ถูกควบคุมโดยองค์กรศาสนา ผู้เผยแพร่รายบุคคลเข้าถึงผู้ฟังจำนวนมากได้โดยไม่ต้องผ่านการรับรองจากสถาบัน คำถามที่ควรตอบคือ การกระจายช่องทางนำไปสู่การกระจายอำนาจการตีความจริงหรือไม่ หรือเพียงเปลี่ยนผู้ถืออำนาจจากสถาบันศาสนาไปสู่ผู้ที่ควบคุมช่องทางและผู้ที่มีผู้ติดตามจำนวนมาก

กิตติกรรมประกาศ

ผู้เขียนขอแจ้งว่าในกระบวนการเตรียมต้นฉบับบทความนี้ ผู้เขียนได้ใช้เครื่องมือปัญญาประดิษฐ์เชิงสร้างสรรค์ช่วยสนับสนุนในด้านการปรับสำนวนภาษาให้ถูกต้อง กระชับ และเข้าใจง่าย ผู้เขียนเป็นผู้รับผิดชอบต่อความถูกต้องของเนื้อหา การตีความทางวิชาการ การตรวจสอบแหล่งอ้างอิงทุกรายการ และข้อสรุปทั้งหมดที่ปรากฏในบทความนี้แต่เพียงผู้เดียว

เอกสารอ้างอิง

- สุรพศ ทวีศักดิ์. (2563). การปฏิรูปพระพุทธรูปในสมัยรัชกาลที่ 4 และรัชกาลที่ 5: การกำหนดกรอบคุณค่าและแนวทางปฏิรูปพระพุทธรูปในสังคมไทย: รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์. Chula DigiVerse, Chulalongkorn University Intellectual Repository. เรียกใช้เมื่อ 25 มิถุนายน 2569 จาก https://cuir2.car.chula.ac.th/bitstream/123456789/83520/1/Surapot_Ta_Res_2563.pdf
- DK. (2013). The religions book. London: DK.
- Encyclopaedia Britannica. (2024a). Diet of Speyer. Retrieved June 14, 2026, from <https://www.britannica.com/event/Diets-of-Speyer>

- Encyclopaedia Britannica. (2024b). Germany: Reformation, Counter - Reformation, princes. Retrieved July 10, 2026, from <https://www.britannica.com/place/Germany/Religion-and-politics-1555-1618>
- Fastiggi, R. (2020). The contributions of the Council of Trent to the Catholic Reformation. *Perichoresis*, 18(6), 3-20.
- History.com Editors. (2026). Middle Ages. HISTORY. Retrieved August 18, 2026, from <https://www.history.com/articles/middle-ages>
- Luther, M. (1517). The ninety - five theses. Internet History Sourcebooks Project, Fordham University. Retrieved June 12, 2026, from <https://sourcebooks.fordham.edu/source/luther95.asp>
- McGrath, A. E. (2021). *Reformation thought: An introduction*. (5th ed.). Chichester: Wiley - Blackwell.
- Ocker, C. (2018). *Luther, conflict, and Christendom: Reformation Europe and Christianity in the West*. Cambridge University Press. Cambridge city: Cambridge University Press.
- Pettegree, A. (2017). Print and the Reformation: A drama in three acts. *Church History*, 86(4), 980-997.
- Ptaszyński, M. & Schunka, A. (2024). A landscape of toleration: Central Europe in the early modern era. *History Compass*, 22(12), e70003. <https://doi.org/10.1111/hic3.70003>.
- Wilson, P. H. (2008). The causes of the Thirty Years War 1618-48. *The English Historical Review*, 123(502), 554-586.